

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-165>

УДК 330.59:364

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ІНІЦІАТИВИ
У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ:
АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТІВ, ПОЛІТИК ТА МОЖЛИВОСТЕЙ
ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

**EUROPEAN INITIATIVES
IN THE SPHERE OF SOCIAL ECONOMY:
ANALYSIS OF TOOLS, POLICIES AND OPPORTUNITIES
TO STRENGTHEN INCLUSIVE DEVELOPMENT IN UKRAINE**

Чорнодід Ігор Степанович

доктор економічних наук, професор,
проректор з навчально-педагогічної роботи,
Академія праці, соціальних відносин і туризму
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4464-2641>

Гуляєва Людмила Петрівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів,
Академія праці, соціальних відносин і туризму
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0045-8551>

Олійник Андрій Анатолійович

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародного менеджменту,
Державний торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4589-703X>

Chornodid Ihor, Huliaieva Liudmyla

Academy of Labour, Social Relations and Tourism

Oliinyk Andrii

State University of Trade and Economics

Стаття присвячена аналізу європейських ініціатив у сфері соціальної економіки та їх значенню для зміцнення інклюзивного розвитку України в умовах післявоєнної відбудови. Узагальнено теоретичні засади соціальної економіки, розкрито її роль у формуванні зайнятості вразливих груп, розвитку людського капіталу та стійкості територіальних громад. Проаналізовано ключові політики та інструменти Європейського Союзу у сфері соціальної економіки, зокрема План дій із розвитку соціальної економіки, Європейський стовп соціальних прав, програми підтримки соціального підприємництва, мікрофінансування та соціальних інвестицій. Окреслено можливості адаптації провідних європейських практик в Україні, визначено основні бар'єри їх імплементації й запропоновано напрями вдосконалення нормативного, інституційного та фінансового забезпечення інклюзивного розвитку.

Ключові слова: соціальна економіка, інклюзивний розвиток, європейські політики, соціальне підприємництво, соціальні інновації.

The article provides an analysis of European initiatives in the field of the social economy and evaluates their potential to strengthen inclusive development in Ukraine. The study systematizes conceptual approaches to defining the social economy as a sector oriented toward social value creation, democratic governance, community-based development, and social innovation. Particular attention is devoted to major policy frameworks of the European Union, including the Social Economy Action Plan, the European Pillar of Social Rights, employment and skills strategies, microfinance mechanisms, and programs aimed at supporting vulnerable groups and forcibly displaced persons. The analysis demonstrates that the European Union has developed a multilayered institutional and

financial architecture that promotes the growth of social enterprises, cooperatives, associations, and civil society organizations, broadens employment opportunities, enhances access to social services, and strengthens community resilience. The Ukrainian context is examined through the lens of its capacity to adopt European practices, with emphasis on existing barriers such as insufficient legal regulation of social economy actors, limited access to financial instruments, institutional weaknesses at the local level, and low awareness of social economy models. The research identifies priority directions for adaptation, including the promotion of social entrepreneurship, establishment of social innovation hubs, expansion of microfinance schemes for vulnerable groups, modernization of social service systems, and development of social infrastructure. The findings reveal that the integration of European approaches into Ukraine's recovery and modernization agenda can significantly enhance inclusive economic growth, human capital development, and social cohesion. The recommendations formulated in the article may serve as a foundation for public policy measures, regional development strategies, and practical initiatives that aim to strengthen the social economy in post-war Ukraine.

Keywords: social economy, inclusive development, European policies, social entrepreneurship, social innovation.

Постановка проблеми. Соціальна економіка дедалі частіше розглядається як ключовий інструмент забезпечення інклюзивного та стійкого соціально-економічного розвитку країн Європейського Союзу (ЄС). Європейська Комісія визначає соціальну економіку як сектор, орієнтований на соціальний вплив, демократичне управління та пріоритет суспільної користі над максимізацією прибутку [6]. У сучасних умовах соціальна економіка набуває стратегічного значення, оскільки сприяє створенню робочих місць, підтримці вразливих груп населення, формуванню соціальних інновацій та сталості територіальних громад.

Війна в Україні, масштабні міграційні потоки, руйнація інфраструктури та критичний вплив на ринки праці загострили потребу у нових підходах до соціально-економічного відновлення. Водночас ЄС активізував підтримку соціальної інтеграції та зайнятості українських громадян у межах низки політичних інструментів.

Наукова проблема полягає у відсутності в Україні системного аналізу європейських політик у сфері соціальної економіки та їхнього потенціалу для трансформації національних підходів до зайнятості, соціального підприємництва, регіонального розвитку та соціальних послуг. Попри наявність окремих досліджень, присвячених соціальній економіці [10], питання порівняльного аналізу європейських інструментів та можливостей їх практичної імплементації в українському контексті залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, не досліджено, які саме елементи Плану соціальної економіки, Європейської стратегії зайнятості чи інструментів мікрофінансування можуть бути найбільш ефективними для України у повоєнний та післявоєнний періоди.

Таким чином, виникає науково-практичне завдання: здійснити ґрунтовний аналіз ключових ініціатив та інструментів ЄС у сфері

соціальної економіки, оцінити їх вплив на інклюзивний розвиток у європейських країнах та визначити можливості й передумови застосування найуспішніших практик в Україні. Результати такого аналізу мають значення не лише для розвитку наукового дискурсу, але й для формування державної політики, стратегій післявоєнного відновлення, підтримки вразливих груп та розбудови нової моделі стійкого економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У європейській та світовій науковій традиції соціальна економіка розглядається як важливий інструмент забезпечення стійкого та інклюзивного розвитку, формування нових моделей зайнятості та посилення соціальної інтеграції. Підґрунтя сучасного розуміння соціальної економіки сформували праці провідних західних фахівців: Х. Монсон та Р. Чавес [10], які запропонували концептуальні підходи до визначення структури та функцій третього сектору; Б. Дефурні та М. Ніссенс [1], що обґрунтували роль соціальних підприємств у модернізації ринку праці.

Європейська Комісія у своїх офіційних документах, зокрема в Плані дій соціальної економіки (2021-2030), розглядає соціальну економіку як один із ключових напрямів реалізації Європейського стовпа соціальних прав та побудови більш інклюзивної економічної моделі в ЄС [2]. Ініціативи ЄС щодо інклюзивного підприємництва, мікрофінансування (EaSI, ESF+, InvestEU), розвитку навичок та інтеграції переміщених осіб активно аналізуються такими зарубіжними авторами, як П. Вандор, М. Вінклер, М. Мернальд, які підкреслюють актуальність поєднання фінансових інструментів та соціальних інновацій у подоланні нерівності [11].

В українському науковому дискурсі тематика соціальної економіки та інклюзивного розвитку набуває інтенсивного розвитку

останніми роками. Значний внесок у дослідження соціальної економіки, соціального підприємництва та державної соціальної політики зробили О. Малиновська [12], А. Огінська [13], О. Селіверстова, С. Ланська [14], які аналізують трансформацію української соціальної моделі, виклики зайнятості, проблеми соціальної інтеграції вразливих груп населення та соціальної конкурентоспроможності країни.

Дослідження українських учених здебільшого зосереджуються на аналізі нормативно-правових умов, бар'єрів розвитку соціального підприємництва та регіональних особливостей соціальної економіки, однак майже не розглядають можливості використання конкретних інструментів ЄС та їх адаптації до національного контексту.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Таким чином, огляд зарубіжних і вітчизняних наукових праць демонструє, що хоча фундаментальна основа для розуміння соціальної економіки достатньо розвинута, українська наукова школа ще не містить комплексних досліджень, присвячених аналізу європейських політик, інструментів фінансової підтримки, програм інклюзивного підприємництва та потенціалу їх застосування в Україні. Саме ця невирішена частина проблеми визначає необхідність проведення комплексного аналізу, представленого у цій статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основна мета статті полягає в систематизації та аналітичному узагальненні ключових ініціатив ЄС у сфері соціальної економіки та окресленні можливостей їх адаптації для зміцнення інклюзивного розвитку України в умовах війни та післявоєнної відбудови.

Для досягнення мети поставлено такі завдання дослідження:

- Охарактеризувати теоретичні засади соціальної економіки, визначити її сутність, принципи та роль у формуванні інклюзивної моделі економічного зростання.

- Проаналізувати основні ініціативи та політики ЄС, що регулюють розвиток соціальної економіки.

- Систематизувати інструменти фінансової та інституційної підтримки, які ЄС спрямовує на розвиток соціальних підприємств, інклюзивного підприємництва та зайнятості вразливих груп.

- Оцінити потенційні можливості застосування європейського досвіду в Україні, з урахуванням сучасних викликів, інституційних

передумов та національних соціально-економічних пріоритетів.

- Сформулювати рекомендації щодо адаптації інструментів соціальної економіки ЄС для посилення інклюзивного розвитку України та підтримки соціальної інтеграції вразливих груп населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна економіка є багатовимірним явищем, яке охоплює широкий спектр організаційних форм – кооперативи, асоціації, благодійні фонди, соціальні підприємства, громадські організації, взаємні товариства – діяльність яких ґрунтується не на максимізації прибутку, а на досягненні суспільного блага, соціальної інтеграції та розвитку людського капіталу. Як зазначають Х. Монсон та Р. Чавес, соціальна економіка являє собою «третій сектор» між державою та традиційним бізнесом, що поєднує підприємницьку активність і соціальну місію [10].

Поняття соціальної економіки виникло у Європі наприкінці XIX – на початку XX століття як відповідь на соціальну нерівність, обмеженість доступу до ресурсів і потребу у демократизації економічних процесів. У сучасній інтерпретації, соціальна економіка охоплює організації, діяльність яких спрямована на створення соціальної цінності через інклюзивну зайнятість, соціальні інновації та розвиток місцевих громад [6].

Європейська Комісія наголошує, що центральними характеристиками соціальної економіки є пріоритет соціальних цілей над фінансовими, демократичне управління («один член – один голос»), реінвестування прибутку у соціальну місію, суспільна користь як критерій ефективності [6].

Європейський підхід до соціальної економіки ґрунтується на низці принципів, що визначають її зміст та соціальну орієнтацію. Насамперед йдеться про соціальну спрямованість, яка проявляється у створенні робочих місць для вразливих груп населення, розвитку громад та наданні різних соціальних послуг. Важливою характеристикою є участь та демократичне управління, адже в таких організаціях рішення ухвалюються спільно, а всі члени мають рівний статус. Соціальна економіка також передбачає орієнтацію на довгостроковий результат і відповідальне ставлення до суспільного впливу, що дає змогу ставити в пріоритет стійкість, а не короткострокову вигоду. Важлива роль належить інноваційності – використанню сучасних підходів, соціальних інновацій і нових техноло-

гій для вирішення соціальних проблем. Крім того, соціальна економіка тісно пов'язана з місцевими громадами, адже її суб'єкти зазвичай глибоко вкорінені у локальний контекст і працюють для задоволення конкретних місцевих потреб [10].

У країнах Європейського Союзу сформувалася чітка структура суб'єктів соціальної економіки. Значну роль відіграють кооперативи, які працюють у виробничій сфері, аграрному секторі, сфері кредитування та житловому забезпеченні; саме вони забезпечують мільйони робочих місць по всьому ЄС. Окрему групу становлять соціальні підприємства, діяльність яких здебільшого спрямована на підтримку та працевлаштування людей з інвалідністю, молоді та мігрантів. Такі підприємства використовують змішані моделі фінансування, поєднуючи доходи від продажу товарів і послуг із грантовою підтримкою. Вагомий внесок роблять і асоціації та фонди, що реалізують соціальні програми, підтримують громади та сприяють розвитку соціальних послуг. Доповнюють екосистему взаємні товариства, які забезпечують доступ до страхових, медичних та інших соціальних послуг [6, 10]. Усі ці форми орієнтовані на соціальний ефект, що вирізняє їх серед традиційних суб'єктів ринкової економіки.

Політика ЄС у сфері соціальної економіки є системною та багатовимірною, охоплює законодавчі, фінансові, інституційні та освітні інструменти, спрямовані на формування інклюзивного, соціально орієнтованого та конкурентоспроможного економічного середовища. ЄС розглядає соціальну економіку як стратегічний напрям сталого розвитку, інтегрований у реалізацію Європейського стовпа соціальних прав, «зеленого» та цифрового переходу, відбудови після криз та посилення соціальної згуртованості. Нижче подано аналіз ключових ініціатив, які визначають європейську політику у цій сфері (табл. 1).

План дій з розвитку соціальної економіки 2021-2030 (Action Plan for the Social Economy 2021-2030, APSE) – це наймасштабніша стратегічна ініціатива ЄС, спрямована на підтримку соціальних підприємств, кооперативів, асоціацій та інших суб'єктів соціальної економіки. Європейська Комісія визначає три ключові напрями APSE:

1) створення сприятливого середовища («enabling environment»):

– сприяння розвитку правової бази для соціальних підприємств у країнах-членах;

– стандартизація підходів до визначення суб'єктів соціальної економіки;

– спрощення доступу до державних закупівель і ринків збуту;

– розвиток публічних політик, орієнтованих на інклюзивність [2].

2) посилення доступу до фінансування План передбачає активне використання програм ESF+, InvestEU, EaSI, а також підтримку соціальних інвестицій, мікрофінансування та impact-investing. Це відкриває нові можливості для масштабування соціальних підприємств.

3) підтримка навичок і стимулювання інновацій. Включає розвиток системи навчання у сфері соціальних інновацій, підприємництва та менеджменту соціальних підприємств. APSE охоплює понад 2,8 млн організацій та 13,6 млн зайнятих у соціально-економічному секторі ЄС. Окремий акцент робиться на підтримці людей, які зіткнулися з кризами, а також на сприянні розвитку соціальних інновацій як засобу стимулювання зайнятості [2].

Європейський стовп соціальних прав (European Pillar of Social Rights, EPSR) є ключовою основою соціальної політики Європейського Союзу та визначає орієнтири для побудови справедливих, інклюзивних і збалансованих соціально-економічних систем у державах-членах. Документ охоплює двадцять принципів, об'єднаних у три взаємопов'язані блоки, що відображають комплексний підхід ЄС до забезпечення соціальних прав.

Перший блок стосується рівних можливостей та доступу до ринку праці. У його центрі недискримінація, рівноправність і створення умов, за яких кожна людина може реалізувати свій трудовий потенціал. Особливу увагу приділено підтримці працевлаштування молоді, мігрантів та людей з інвалідністю, а також забезпеченню рівного доступу до якісної освіти і професійної підготовки.

Другий блок присвячений справедливим умовам праці. EPSR наголошує на важливості безпечного, здорового та адаптивного робочого середовища, що відповідає потребам сучасного ринку праці. Значущими елементами є встановлення справедливого рівня оплати праці та підтримка балансу між роботою й особистим життям, що сприяє підвищенню добробуту працівників і продуктивності.

Третій блок охоплює питання соціального захисту та інклюзії. Йдеться про гарантування доступу до медичних, соціальних і довготривалих послуг, а також про підтримку людей, які опинилися у складних життєвих обстави-

Таблиця 1

**Ключові ініціативи та інструменти ЄС у сфері соціальної економіки,
зайнятості та інклюзивного підприємництва**

Ініціатива/ інструмент	Тип, період	Основна мета
План дій з розвитку соціальної економіки 2021–2030 (APSE)	Стратегічний політичний документ, 2021-2030	Системна підтримка суб'єктів соціальної економіки (соціальні підприємства, кооперативи, асоціації тощо)
Європейський стовп соціальних прав (EPSR)	Політична рамка, з 2017 р.	Визначення стандартів соціальних прав і інклюзивності в ЄС
Європейська стратегія зайнятості та European Skills Agenda (2020–2025)	Стратегія зайнятості та програма розвитку навичок	Модернізація ринку праці в умовах цифрової та «зеленої» трансформації
Youth Employment Support	Програма підтримки зайнятості молоді	Зменшення безробіття серед молоді, інклюзивний доступ до ринку праці
EURES (Європейські служби зайнятості)	Мережа служб зайнятості в ЄС	Підтримка мобільності працівників у межах ЄС
EaSI (Employment and Social Innovation)	Програма ЄС у сфері працевлаштування та соціальних інновацій	Підтримка інклюзивного підприємництва та мікрофінансування
ESF+ (European Social Fund Plus)	Структурний фонд ЄС, 2021-2027	Інклюзивний розвиток, зайнятість та соціальна інтеграція
InvestEU (Social Investment and Skills Window)	Фінансовий інструмент ЄС (гарантійний механізм)	Мобілізація приватних інвестицій у соціальний сектор та розвиток навичок

Джерело: сформовано авторами на основі [2; 4; 5; 8; 9]

нах. Особлива увага приділяється розвитку доступного житла та інтеграції вразливих груп у суспільне та економічне життя [2].

EPSR є основою для всіх програм ЄС, спрямованих на соціальну економіку. Це політична рамка, що визначає стандарти інклюзивності, які мають дотримуватися як країни-члени, так і партнери ЄС.

Європейська стратегія зайнятості та Програма розвитку навичок (European Skills Agenda) становлять ключовий інструментарій ЄС у модернізації ринку праці та формуванні конкурентоспроможної робочої сили в умовах цифрової трансформації, «зеленої» економіки та геополітичних викликів. Європейський Союз активно адаптує політики зайнятості, приділяючи особливу увагу розвитку компетенцій населення та розширенню можливостей працевлаштування.

Одним із центральних елементів є European Skills Agenda 2020-2025, що спрямована на забезпечення громадян навичками, необхідними для переходу до цифрової та кліматично нейтральної економіки. У межах цієї ініціативи особливий акцент робиться на розвитку зелених навичок, що відповіда-

ють цілям Європейського зеленого курсу, та на цифровізації освіти, яка має забезпечити сучасні формати навчання. Важливе місце посідає перепідготовка та підвищення кваліфікації представників уразливих груп, що сприяє їхній інтеграції у ринок праці. Окремо підтримується розвиток дуальної освіти, яка поєднує теоретичне навчання з практичною підготовкою.

Другим важливим напрямом є підтримка працевлаштування молоді, що реалізується в межах ініціативи Youth Employment Support. Ця програма спрямована на подолання високого рівня безробіття серед молоді, пропонуючи інструменти для її активного залучення на ринок праці та створення більш інклюзивних можливостей працевлаштування.

Третій важливий компонент стосується підтримки трудової мобільності на внутрішньому ринку ЄС. У цьому контексті ключову роль відіграє мережа EURES, яка забезпечує інформацію та консультації щодо можливостей працевлаштування в межах Союзу, а також сприяє переміщенню робочої сили між країнами. Після 2022 року ця система стала особливо значущою для українських грома-

дян, відкривши доступ до ринку праці ЄС та програм підтримки мобільності.

Таким чином, Європейська стратегія зайнятості поєднує розвиток навичок, підтримку молоді та мобільність працівників, формуючи комплексний підхід до зміцнення соціально-економічної стійкості та адаптивності ринку праці [4].

Політики та програми інклюзивного підприємництва і мікрофінансування

ЄС активно підтримує розвиток підприємництва серед груп, які стикаються з бар'єрами – жінок, молоді, мігрантів, людей з інвалідністю.

Програма «Працевлаштування та соціальні інновації» (Employment and Social Innovation, EaSI) – мікрокредити до 25 000 євро, підтримка стартапів, консультації та акселераційні програми. Програма EaSI надає доступ до мікрокредитів, гарантій, інструментів мікрофінансування та підтримки соціальних підприємств. Пріоритет надається вразливим групам, включно з: безробітними, мігрантами та біженцями, молоддю, особами з інвалідністю, жінками-підприємницями. EaSI поєднує фінансування з професійним супроводом, бізнес-консультаціями та навчанням. Участь у мікрофінансуванні підвищує ймовірність створення сталого бізнесу уразливими групами на 30-50% [5].

Європейський соціальний фонд плюс (European Social Fund Plus, ESF+) – підтримує інклюзивну зайнятість, бізнес-освіту та професійне навчання. ESF+ – це найбільший інструмент ЄС у сфері інклюзивного розвитку, із загальним бюджетом понад €88 млрд на період 2021-2027 рр. Фонд фінансує програми працевлаштування для молоді, людей з інвалідністю, довготривало безробітних; професійне навчання та перепідготовку; ініціативи задля соціальної інтеграції та боротьби з бідністю; розвиток соціальних послуг і структур соціального захисту. Для суб'єктів соціальної економіки ESF+ є джерелом грантів на інноваційні моделі зайнятості, інкубатори соціального підприємництва, розвиток соціальної інфраструктури. Комісія визначає ESF+ як інструмент, що сприяє формуванню «економіки, яка працює для людей» [5].

Програма InvestEU об'єднує фінансові інструменти ЄС під єдиною структурою гарантування. Компонент «Вікно соціальних інвестицій та навичок» (Social Investment and Skills Window) спрямований на підтримку соціальних підприємств, інноваційних рішень у сфері зайнятості, соціальної інфраструктури (дитя-

чих садків, центрів для людей з інвалідністю, центрів зайнятості), місцевих соціальних інновацій, інвестицій у розвиток навичок і людського капіталу.

За оцінками Європейського інвестиційного фонду (EIF), кожне євро гарантії InvestEU мобілізує від 8 до 12 євро приватних інвестицій [9]. Це робить механізм одним з найпотужніших фінансових драйверів розвитку соціальної економіки.

Європейські інструменти підтримки людей, які тікають від війни в Україні

Після початку повномасштабної агресії РФ у 2022 році ЄС ухвалив низку рішень, спрямованих на соціальну інтеграцію українців:

1) Директива тимчасового захисту (Temporary Protection Directive, TPD) забезпечує доступ до працевлаштування, освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг [7].

2) Програма “Згуртованість дій для біженців у Європі” (Cohesion's Action for Refugees in Europe, CARE) – фінансує розміщення, навчання, інтеграцію та зайнятість українців [3].

Більшість цих програм прямо інтегровані у політику соціальної економіки ЄС і створюють рамкові умови для подальшого залучення України до соціально-економічного простору ЄС. Ці інструменти створюють основу для формування європейської моделі інклюзивного розвитку, яка є релевантною для України у контексті відбудови та євроінтеграції.

Розвиток соціальної економіки в Україні стає дедалі актуальнішим у контексті глибоких соціально-економічних трансформацій, спричинених війною, демографічними втратами, масштабними переміщеннями населення, руйнуванням інфраструктури та змінами у структурі ринку праці. Досвід ЄС, зокрема його інституційні та фінансові інструменти, може стати основою модернізації української моделі інклюзивного розвитку. Європейські практики дають можливість Україні створити сучасні механізми соціальної інтеграції, формувати нові робочі місця та зміцнювати місцеві громади (табл. 2).

На основі аналізу політик ЄС можна визначити сфери, де адаптація буде найбільш ефективною:

1) розвиток соціального підприємництва для працевлаштування вразливих груп. Європейські моделі соціальних підприємств можуть бути застосовані для ветеранів, ВПО, осіб з інвалідністю, молоді з ризиками соціального відторгнення.

Таблиця 2

**Основні напрями розвитку соціальної економіки в Україні
та відповідні бар'єри й можливості адаптації досвіду ЄС**

Напрямок розвитку	Можливості адаптації досвіду ЄС	Основні бар'єри в Україні	Короткі рекомендації
Соціальне підприємництво	Європейські моделі працевлаштування вразливих груп	Відсутність правового статусу, обмежений доступ до фінансування	Прийняття Закону «Про соціальну економіку»; реєстр суб'єктів
Соціальні інновації	Запуск соціальних інноваційних хабів	Слабкість громад, нестача ресурсів	Створення центрів соціальних інновацій у громадах
Мікрофінансування	Використання моделей EaSI та ESF+	Недорозвинені фінансові інструменти; низька довіра	Національна програма мікрокредитування для вразливих груп
Соціальна інфраструктура	Використання EPSR як моделі для відновлення установ	Руйнування інфраструктури, недостатнє фінансування	Інвестиції у садки, школи, центри підтримки за стандартами ЄС
Соціальні послуги	Орієнтація на принципи EPSR	Фрагментарність системи соціального захисту	Гармонізація стандартів послуг із ЄС
Розвиток навичок	European Skills Agenda (digital, green, entrepreneurial skills)	Нестача сучасних освітніх програм	Інтеграція European Skills Agenda у профосвіту

Джерело: сформовано авторами

2) створення центрів соціальних інновацій. Європейська практика соціальних інноваційних хабів може бути застосована у громадах України для навчання підприємців, розвитку soft skills, створення локальних соціальних проєктів, координації соціальних послуг.

3) використання інструментів мікрофінансування. Моделі EaSI та ESF+ можуть бути адаптовані як спеціальні мікрокредитні програми для малого бізнесу в регіонах, постраждалих від війни, жінок-підприємців, осіб, що повертаються з-за кордону.

4) підтримка соціальної інфраструктури. Європейські програми EPSR можуть бути використані як модель для відновлення дитячих садків і шкіл, створення центрів для людей з інвалідністю, соціальних гуртожитків та центрів реабілітації.

5) модернізація соціальних послуг на основі EPSR. Принципи Європейського стовпа соціальних прав можуть стати орієнтиром для реформ системи соціального захисту, інклюзивної освіти, доступності послуг догляду, реформування ринку праці.

Попри значний потенціал для розвитку соціальної економіки, в Україні зберігається низка структурних бар'єрів, які ускладнюють ефективне впровадження європейських підходів.

Однією з ключових проблем є недостатньо розвинена нормативно-правова база. В українському законодавстві досі немає чіткого визначення суб'єктів соціальної економіки, що обмежує їхній доступ до державного фінансування, інструментів підтримки та участі в публічних закупівлях. Важливою перешкодою є обмежений доступ організацій до фінансових ресурсів. Недостатній розвиток мікрофінансових інструментів, низький рівень довіри до кредитних установ та майже відсутня інфраструктура для impact investing стримують розширення соціального підприємництва та інноваційних моделей. Важливим стримувальним фактором виступає також інституційна слабкість багатьох територіальних громад. Через нестачу кадрового потенціалу, організаційної спроможності та фінансових ресурсів громади часто не можуть ініціювати або підтримувати створення соціальних підприємств, центрів інновацій чи інших форматів локального розвитку. Ще однією проблемою залишається низький рівень обізнаності населення, місцевої влади та бізнесу щодо моделей соціальної економіки та можливостей, які вони відкривають. Брак інформації та експертизи зменшує готовність громад і організацій залучатися до розвитку цього сектору.

Аналіз ключових європейських політик і фінансових інструментів у сфері соціальної економіки свідчить, що ЄС сформував комплексну та ефективну систему підтримки соціальних підприємств, кооперативів, громадських організацій і суб'єктів, діяльність яких спрямована на досягнення соціального впливу. Для України цей досвід є надзвичайно цінним, оскільки соціальна економіка може стати одним із ключових механізмів післявоєнного відновлення, підтримки вразливих груп, розвитку людського капіталу та зміцнення територіальних громад. Враховуючи наявні бар'єри та можливості, пропонується низка практичних і стратегічних рекомендацій:

1) формування нормативно-правової бази соціальної економіки. Доцільним є прийняття рамкового Закону України «Про соціальну економіку» з визначенням правового статусу суб'єктів соціальної економіки, закріплення критеріїв «соціального підприємства» за моделлю SEAP та ОЕСР, передбачення реєстру суб'єктів соціальної економіки та регламентування участі таких суб'єктів у державних закупівлях. Це відповідає підходам ЄС щодо «enabling environment» для соціальних підприємств.

2) гармонізація з принципами Європейського стовпа соціальних прав (EPSR). Потрібно адаптувати норми щодо рівного доступу до праці, соціального захисту, доступності послуг догляду, розвитку людського капіталу.

3) удосконалення механізмів фінансової підтримки, зокрема, за рахунок створення національної програми мікрофінансування за моделлю EaSI. Така програма могла б передбачати кредити для вразливих груп, супровід підприємців (менторинг, бізнес-освіту, консультації). Пріоритетними особами пропонуються ветерани, ВПО, жінкам-підприємниці, особи з інвалідністю та молодь.

4) стимулювання розвитку impact investing. Потрібно створити нормативні умови для соціальних облигацій, фондів соціального венчурного капіталу, контрактів «pay-for-success».

5) посилення інституційної спроможності громад, зокрема, за рахунок створення центрів соціальних інновацій у громадах, на зразок європейських «social innovation hubs», які забезпечуватимуть навчання підприємців, інкубацію соціальних стартапів, розвиток цифрових і зелених навичок, координацію соціальних послуг. Розвиток соціальних кооперативів у громадах, особливо у сферах

сільського господарства, переробки, логістики, соціальних послуг (догляд за літніми людьми, інклюзивні майданчики, харчування).

6) розвиток людського капіталу та навичок. Прикладом може стати інтеграція елементів European Skills Agenda у професійне навчання. Зокрема доцільно розвивати цифрові компетентності, навички зеленої економіки, підприємницькі компетентності, навички соціального менеджменту.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що соціальна економіка посідає центральне місце в сучасній соціально-економічній політиці ЄС та розглядається як один із ключових механізмів забезпечення інклюзивного розвитку, соціальної стабільності й стійкості національних економік. Європейські ініціативи, зокрема Social Economy Action Plan, Європейський стовп соціальних прав, Європейська стратегія зайнятості, програми ESF+, EaSI, InvestEU, формують комплексну інституційну й фінансову архітектуру, яка підтримує розвиток соціальних підприємств, інклюзивне підприємництво, соціальні інновації та розширення можливостей для вразливих груп населення.

Аналіз показав, що соціальна економіка поєднує підприємницьку діяльність із соціальною місією, ґрунтується на принципах демократичного управління, пріоритетності суспільної користі, інноваційності та локальної орієнтованості. Її організаційні форми, кооперативи, соціальні підприємства, асоціації, фонди, взаємні товариства, довели свою ефективність у створенні робочих місць, забезпеченні соціальних послуг та зміцненні стійкості громад у країнах ЄС.

Дослідження європейських політик і фінансових інструментів засвідчило, що ЄС сформував багаторівневу модель підтримки соціальної економіки, яка охоплює законодавчі рамки, доступ до фінансування, розвиток навичок, формування сприятливого інституційного середовища та інтеграцію вразливих груп. Програми ESF+, EaSI, InvestEU та інструменти impact investing створюють потужний мультиплікативний ефект і суттєво впливають на ринок праці, розвиток соціальної інфраструктури та посилення соціальної інклюзії.

Аналіз українського контексту показує, що країна має значний потенціал для адаптації європейських практик соціальної економіки. Європейські моделі можуть стати ефективною основою для розвитку української системи соціальних послуг, зайнятості вразливих

груп, мікрофінансування малого бізнесу, формування соціальних інновацій та регіонального розвитку.

Разом із тим дослідження виявило низку бар'єрів, що стримують розвиток соціальної економіки в Україні: недосконалість нормативно-правової бази, обмежений доступ до фінансування, недостатня інституційна спроможність громад, низький рівень обізнаності про європейські інструменти та моделі. Це зумовлює необхідність реформ, спрямованих на формування правових засад соціальної економіки, гармонізацію з принципами Європейського стовпа соціальних прав, створення національних механізмів мікрофінансування, запуск фонду соціальних інвестицій, розвиток соціальних інноваційних центрів та підтримку соціальних кооперативів.

На основі проведеного аналізу обґрунтовано, що адаптація європейських ініціатив у сфері соціальної економіки може стати одним

із ключових елементів післявоєнної відбудови України. З урахуванням сучасних викликів та стратегічних пріоритетів державної політики соціальна економіка має потенціал стати фундаментом нової моделі інклюзивного зростання, заснованої на принципах солідарності, сталості та інноваційності. Розроблені у статті рекомендації можуть бути використані органами державної влади, місцевими громадами та соціальними підприємствами для формування ефективних рішень у сфері соціальної політики та сталого розвитку.

Публікація статті підготовлена в рамках реалізації проєкту Модуль Жана Моне «Політика ЄС щодо соціальної економіки: зайнятість, соціальні питання, інклюзивне підприємництво» («ECONOMY4ALL: EU policy on the social economy: Employment, Social Affairs, Inclusive entrepreneurship, 101127204 – ECONOMY4ALL – ERASMUS-JMO-2023-MODULE).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Defourny J., Nyssens M. Fundamentals for an International Typology of Social Enterprise Models. *Voluntas*, 2017, 28(6), pp. 2469-2497 Available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11266-017-9884-7> (дата звернення: 20.10.2025).
2. European Commission. Action plan for the social economy. 2021. Available at: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/action-plan-social-economy> (дата звернення: 20.10.2025).
3. European Commission. Cohesion's Action for Refugees in Europe. Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/care_en (дата звернення: 20.10.2025).
4. European Commission. European Skills Agenda. Available at: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/action-plan-social-economy> (дата звернення: 20.10.2025).
5. European Commission. European Social Fund Plus. Available at: <https://european-social-fund-plus.ec.europa.eu/en/direct-management-easi> (дата звернення: 20.10.2025).
6. European Commission. Social Economy in the EU. Available at: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/proximity-and-social-economy/social-economy-eu_en (дата звернення: 20.10.2025).
7. European Commission. Temporary Protection Directive. Available at: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/asylum-eu/temporary-protection_en (дата звернення: 20.10.2025).
8. European Employment Services. Available at: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/action-plan-social-economy> (дата звернення: 20.10.2025).
9. European Investment Fund. Available at: <https://www.eif.org/index.htm> (дата звернення: 20.10.2025).
10. Monzón J. L., Chaves R. The European Social Economy: Concept and Dimensions of the Third Sector. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 2008, 79(3-4), pp. 549-477. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8292.2008.00370.x>
11. Vandro P., Winkler M., Mehrwald M. Scaling impact abroad: An analysis and framework of competences for social enterprise internationalisation. 2021. Available at: <https://research.wu.ac.at/en/publications/scaling-impact-abroad-an-analysis-and-framework-of-competences-fo-5/> (дата звернення: 20.10.2025).
12. Малиновська О. Регулювання імміграції іноземців в Україну в контексті імплементації законодавчих норм ЄС. *Міжнародний науковий вісник*, 2025, 2(30), с. 17-21. Available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fd8c706d-2ddc-4b59-a47c-c5773629e822/content> (дата звернення: 20.10.2025).
13. Огінська А. Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз. *Економіка та держава*, 2018, 4, с. 131-136. Available at: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2018/29.pdf (дата звернення: 20.10.2025).
14. Селіверстова О., Ланська С. Перспективи та напрями розвитку інклюзивного ринку праці в Україні. *Редакційна колегія*, 2024, 145. Available at: https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6576/1/lan_pers_konf_2024_145.pdf (дата звернення: 20.10.2025).

REFERENCES:

1. Defourny, J., & Nyssens, M. (2017). Fundamentals for an international typology of social enterprise models. *Voluntas*, 28(6), 2469–2497. Available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11266-017-9884-7> (accessed October 20, 2025).
2. European Commission. (2021). Action plan for the social economy. Available at: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/action-plan-social-economy> (accessed October 20, 2025).
3. European Commission. Cohesion's Action for Refugees in Europe. Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/care_en (accessed October 20, 2025).
4. European Commission. European Skills Agenda. Available at: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/action-plan-social-economy> (accessed October 20, 2025).
5. European Commission. European Social Fund Plus. Available at: <https://european-social-fund-plus.ec.europa.eu/en/direct-management-easi> (accessed October 20, 2025).
6. European Commission. Social Economy in the EU. Available at: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/proximity-and-social-economy/social-economy-eu_en (accessed October 20, 2025).
7. European Commission. Temporary Protection Directive. Available at: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/asylum-eu/temporary-protection_en (accessed October 20, 2025).
8. European Employment Services. EUROpean Employment Services. Available at: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/action-plan-social-economy> (accessed October 20, 2025).
9. European Investment Fund. European Investment Fund. Available at: <https://www.eif.org/index.htm> (accessed October 20, 2025).
10. Monzón, J. L., & Chaves, R. (2008). The European social economy: Concept and dimensions of the third sector. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 79(3–4), 549–577. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8292.2008.00370.x>
11. Vandro, P., Winkler, M., & Mehrwald, M. (2021). Scaling impact abroad: An analysis and framework of competences for social enterprise internationalisation. Available at: <https://research.wu.ac.at/en/publications/scaling-impact-abroad-an-analysis-and-framework-of-competences-fo-5/> (accessed October 20, 2025).
12. Malynovska, O. (2025). Rehulivannia immihratsii inozemtsiv v Ukrainu v konteksti implementatsii zakonodavchikh norm YeS [Regulation of immigration of foreigners to Ukraine in the context of implementation of EU legislation]. *Mizhnarodnyi naukovyi visnyk*, 2(30), 17-21. Available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fd8c706d-2ddc-4b59-a47c-c5773629e822/content> (accessed October 20, 2025). (in Ukrainian)
13. Ohinska, A. Yu. (2018). Sotsialnyi zakhyst naselennia ta finansovyi mekhanizm yoho realizatsii: teoretyko-kontseptualnyi zriz [Social protection of the population and the financial mechanism of its implementation: A theoretical and conceptual review]. *Ekonomika ta derzhava*, 4, 131-136. Available at: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2018/29.pdf (accessed October 20, 2025). (in Ukrainian)
14. Seliverstova, O., & Lanska, S. (2024). Perspektyvy ta napriamy rozvytku inkluzyvnogo rynku pratsi v Ukraini [Prospects and directions for the development of an inclusive labour market in Ukraine]. *Redaktsiina kolehiia*, 145. Available at: https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6576/1/lan_pers_konf_2024_145.pdf (accessed October 20, 2025). (in Ukrainian)